

## مروری بر متون سواد اطلاعاتی در ایران

شیوا یاری<sup>۱</sup>

### چکیده

همگام با گسترش فناوریهای اطلاعات و ارتباطات و نفوذ آن در جنبه‌های مختلف زندگی، تحصیل و حرفه، دستیابی به سواد اطلاعاتی، لازمه و پیش‌نیاز بقا در جامعه دانش‌مدار امروز است. درباره این نوع از سواد، منابع فراوانی انتشار یافته که هدف همه آنها، شناساندن مفهوم و محتوای مورد بحث در سواد اطلاعاتی و هموارسازی دستیابی به هدفهای آن بوده است. هدف این نوشتار، بررسی آثار فارسی موجود در این حوزه از جمله کتاب، پایان‌نامه، طرحهای پژوهشی، همایشها و مقاله‌هایی است که در حوزه سواد اطلاعاتی در ایران چاپ و منتشر شده و در پیشبرد این حوزه مؤثر واقع شده‌اند. بررسی‌ها مبین آن است، با گذشت ۱۵ سال از طرح بحث سواد اطلاعاتی در ایران، روندی رو به رشد در انتشار منابع به چشم می‌خورد. آثار موجود در این حوزه، اعم از کتاب و مقاله، بیشتر تألیفی هستند، اما آثار ترجمه‌ای نیز ارزشمندند. این حوزه مورد توجه کتابداران، متخصصان تعلیم و تربیت و تا حدودی رایانه فرار گرفته است، لیکن همانند سایر نقاط دنیا، کتابداران طلایه‌داران این حوزه هستند. در حیطه پژوهشهای سواد اطلاعاتی، به طور عمده، بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی افراد مورد توجه بوده است. نبود منابعی در حوزه سواد اطلاعاتی و کتابخانه‌های عمومی، گاملاً آشکار و عمده توجه آثار این حوزه معطوف به کتابخانه‌های دانشگاهی است. رویکرد عملگرایی به سواد اطلاعاتی نسبت به مبنای و جنبه‌های زیربنایی مانند تفکر انتقادی و تحلیلی و اهمیت وافر مهارتهای فناوری اطلاعات، نکته‌ای است که در اکثر منابع انتشار یافته در این حوزه مشهود است. برداشت اشتباه از مفهوم سواد اطلاعاتی و تلقی سواد رایانه‌ای یا سواد کتابخانه‌ای و یارفتار اطلاع‌یابی به عنوان سواد اطلاعاتی، نکته قابل تأملی است که هنوز با انتشار روزافزون منابع علمی در این حوزه، به چشم می‌خورد.

کلیدواژه‌ها: سواد اطلاعاتی، کتاب، پایان‌نامه، طرحهای پژوهشی، همایشها، مقاله‌ها.

۱. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی [yari.shiva@gmail.com](mailto:yari.shiva@gmail.com)

## مقدمه

در هزاره سوم، با پیشرفت سریع علوم و فنون، میزان اطلاعاتی که از طریق محملهای اطلاعاتی مختلف منتشر می‌شود، با وجود افزایش روزافزون، انسان را با چالشهای جدی در بهره‌مندی از اطلاعات روبه‌رو ساخته است. این حجم اطلاعات، جامعه امروز را در آستانه ورود به فرهنگ غیر مادی قرار داده است؛ فرهنگی که در آن اطلاعات و شناخت، محور اصلی سنجشها خواهد بود. در این شرایط، تنها سواد خواندن، نوشتن و حساب کردن برای بهره‌مندی از اطلاعات کفایت نمی‌کند، بلکه به منظور استفاده مؤثر از اطلاعات، حضور بانشاط در جهان ارتباطات و تعامل پویا با رسانه‌های مبتنی بر فناوری اطلاعات، نیازمند مجهز شدن به مهارتهای نوینی هستیم که با عنوان «سواد اطلاعاتی» شناخته می‌شوند.

«زور کوفسکی»<sup>۱</sup> این نوع از سواد را نخستین بار در سال ۱۹۷۴ میلادی مطرح کرد. وی، عبارت «با سواد اطلاعاتی» را برای توصیف افرادی ابداع کرد که «فنون و مهارتهای لازم برای به‌کارگیری طیف گسترده ابزارهای اطلاعاتی و نیز مآخذ ردیف اول را به منظور دستیابی به راه‌حلهای اطلاعاتی برای مسائل خود، آموخته‌اند». وی دریافت که افراد با سواد اطلاعاتی به مراتب توانایی بهتری در بهره‌مندی از اطلاعات دارند (نقل در نظری، ۱۳۸۴).

جنبش سواد اطلاعاتی از «آموزش کتابخانه‌ای»، «آموزش کتاب‌شناختی» و «آموزش کاربر/خواننده» آغاز شده است. تا مدتها تصور می‌شد سواد اطلاعاتی، همان مهارت استفاده از منابع کتابخانه‌ای و بحثهای مرتبط با آموزش کتابخانه‌ای است؛ در صورتی که سواد کتابخانه‌ای به مفهوم مهارت استفاده از کتابخانه و توانایی بازیابی اطلاعات از میان حجم عظیمی از اطلاعات موجود در کتابخانه‌ها، به منظور

۱. Zurkowski.

انجام تحقیق و پژوهش نظام‌مند است. سواد اطلاعاتی، شامل مهارتهایی است که موجب استفاده مؤثر از اطلاعات می‌شود. سواد اطلاعاتی، توانایی بهره‌مندی از اطلاعات در همه اشکال است. اطلاعات، ممکن است از هر منبعی - اعم از رسانه‌های چاپی و یا الکترونیکی - به دست آید و یا حتی منبع کسب اطلاعات، می‌تواند یک فرد باشد.

نفوذ فناوریهای نوین اطلاعات بویژه رایانه از دهه ۱۹۸۰ موجب شد از آن به عنوان ابزار مهم سواد اطلاعاتی یاد کنند. این امر موجب مطرح شدن سواد رایانه‌ای و در مواردی در نظر گرفتن مهارتهای مرتبط با آن به عنوان سواد اطلاعاتی شد. در حالی که سواد رایانه‌ای، سطحی از خبرگی و آشنایی با رایانه است که بیشتر به توانایی استفاده از برنامه‌ها و نرم‌افزارهای کاربردی برای انجام وظایف، اطلاق می‌شود.

در مجموع، سواد اطلاعاتی به معنای توانایی تشخیص نیاز اطلاعاتی، جاییابی، ارزیابی و استفاده مؤثر و اخلاقی از اطلاعات است که داشتن مهارتهای تفکر انتقادی و تحلیلی به عنوان زیربنای سواد اطلاعاتی، نقش اساسی در دستیابی به آن دارد. افراد با سواد اطلاعاتی کسانی هستند که آموخته‌اند چگونه بیاموزند.

در ایران از اواسط دهه ۱۳۷۰ - تقریباً ۲۱ سال پس از طرح مبحث سواد اطلاعاتی در دنیا - شاهد طرح این بحث و انتشار آثار گوناگونی در این زمینه هستیم. گفتنی است، انتشار آثاری در زمینه آموزش کتابخانه‌ای، به اوایل دهه ۱۳۶۰ برمی‌گردد؛ اما در این نوشتار به دلیل رعایت اختصار، از شرح منابعی که به بحث از این نوع آموزش و آموزش کتابشناختی پرداخته‌اند، خودداری شده است. در این مقاله سعی بر آن است با رویکردی تحلیلی، آثار فارسی موجود در این حوزه، از جمله: کتاب، پایان‌نامه، طرحهای پژوهشی، همایشها و مقاله‌هایی که از ابتدای طرح

مبحث سواد اطلاعاتی در ایران چاپ و انتشار یافته و در پیشبرد این حوزه مؤثر بوده‌اند، بررسی شود.

## ۱. مقاله‌ها

با توجه به این که نخستین آثار در حوزه سواد اطلاعاتی در ایران در قالب مقاله نگارش یافته است، ابتدا به بررسی و تحلیل آثار در این قالب می‌پردازیم. قابل ذکر است، عمده مقاله‌های کاربردی این حوزه که برگرفته از پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی است، در بخش «پژوهشها» تحلیل خواهند شد، لذا از ذکر آنها در این قسمت خودداری می‌شود. سایر مقاله‌ها، شامل مواردی است که در مجله‌های معتبر چاپی و مجموعه مقاله‌های همایش‌های داخلی و خارجی ترجمه شده در ایران، به چاپ رسیده‌اند.

نخستین مقاله و منبع انتشار یافته در حوزه سواد اطلاعاتی، اثر «فورد»<sup>۱</sup> ترجمه قزل‌ایاغ، (۱۳۷۴) مقاله‌ای ارزشمند مشتمل بر مباحثی در زمینه رابطه سواد اطلاعاتی با کتابداران، کتابخانه‌ها و فناوریهای اطلاعات، آموزش سواد اطلاعاتی و اهمیت آن، و فعالیتهای جهانی در مورد سواد اطلاعاتی است که به عنوان اولین منبع در حوزه سواد اطلاعاتی، سودمند و پربار بوده است، به شکلی که مباحث مطرح شده در آن در سالهای بعد، در منابع مختلف به طور کامل بسط یافت.

«خسروی» در سال ۱۳۷۵ نخستین منبع تألیفی در حوزه سواد اطلاعاتی را با عنوان «سوادآموزی اطلاعاتی در مدارس» منتشر کرد. در این مقاله به جایگاه آموزشی سواد اطلاعاتی در مدارس و اهمیت نقش کتابخانه‌های آموزشی در پیدایش سواد اطلاعاتی اشاره شده است، ضمن این که عمده بحث در رابطه با

---

۱. Ford.

مطالعه، به عنوان اولین گام در فراگیری سواد اطلاعاتی و وضعیت کتابخانه‌های آموزشی در ایران است. نکته قابل تأمل در این منبع، مترادف دانستن سواد اطلاعاتی با اطلاع‌یابی است، در حالی که در ایران همانند ایالات متحده آمریکا و استرالیا و بر خلاف انگلستان، واژه سواد اطلاعاتی بر مهارت‌های اطلاع‌یابی در توصیف آنچه هم اکنون به عنوان سواد اطلاعاتی می‌شناسیم، ترجیح دارد و این دو واژه مترادف نیستند.

سایر مقاله‌های این دهه، آثاری از «سیتونن» (۱۳۷۶)، «تقوی» (۱۳۷۷)؛ «گالر»<sup>۱</sup> و دیگران» (۱۳۷۸)؛ و «واسولو»<sup>۲</sup> (۱۳۷۸) است. در این میان، تنها مقاله تألیفی، اثر «تقوی» (۱۳۷۷) است که به بحث سواد اطلاعاتی، سواد رایانه‌ای، عوامل مؤثر بر رشد سواد اطلاعاتی، و فعالیتهای جهانی در خصوص گسترش سواد اطلاعاتی پرداخته است؛ مباحثی که شاهد بسط آنها در آثار دهه ۸۰ هستیم.

در مجموع، با وجود آن که از نظر کمی آثار اندکی در این دهه منتشر شد، از نظر کیفی مقاله‌های ارزشمندی تألیف و ترجمه گردید که بر آثار انتشار یافته در دهه بعد تأثیرگذار بوده‌اند.

در دهه ۸۰ شاهد انتشار بیشترین مقاله‌ها هستیم که در چند دسته عمده جای می‌گیرند:

نخست، مقاله‌هایی که با رویکرد کاربردی به مقوله سواد اطلاعاتی پرداخته‌اند. از جمله مقاله‌های که در این گروه جای می‌گیرند، می‌توان به آثار «هپورث»<sup>۳</sup> (۱۳۸۰)، «حافظی و بختیاری» (۱۳۸۳) و «جوکار و اسماعیل‌پور» (۱۳۸۸) اشاره کرد که در همه آنها بررسی سواد اطلاعاتی محور توجه بوده است. توصیف و

۱. Guler.

۲. Vasulu.

۳. Hepworth.

یا بررسی برنامه‌های آموزش و توسعه سواد اطلاعاتی نیز، در آثاری مانند «ابریگ»<sup>۱</sup> (۱۳۸۵) و «چان»<sup>۲</sup> (۱۳۸۶) بحث شده است. البته، در این آثار تکیه بر آموزش کتابخانه‌ای و یا مهارت‌های اطلاع‌یابی است، هر چند عنوان سواد اطلاعاتی در همه آنها وجود دارد.

سایر آثار کاربردی این دوره، مقاله‌هایی از «هنری، هی، و ابریگ»<sup>۳</sup> (۱۳۸۳) و «کلاید»<sup>۴</sup> (۱۳۸۵) است. در این میان، اثر اخیر که به بررسی میزان نیاز به متخصصان کتابداری با دانش و مهارت‌های مرتبط با آموزش استفاده‌کنندگان و سواد اطلاعاتی با استفاده از روش تحلیل محتوای آگهی‌های استخدامی مندرج در فهرست سرو بین‌المللی پرداخته، اثر متفاوت و ارزشمندی است.

دسته‌ای از مقاله‌ها، گزارشی از اقدامها و برنامه‌های اجرا شده در رابطه با سواد اطلاعاتی در کشورهای مختلف را بیان می‌کنند. از آن جمله، می‌توان به آثار «ریدر»<sup>۵</sup> (۱۳۸۳) و «نوروزی چاکلی» (۱۳۸۳) اشاره کرد. در اثر نخست، فعالیتها، برنامه‌ها و تحقیقات مرتبط با سواد اطلاعاتی در قاره‌های مختلف جهان که ناشی از مشاهدات فردی و بررسی متون است، تشریح شده است. نوروزی چاکلی (۱۳۸۳) نیز، ضمن اشاره به برخی از نقشهای سواد اطلاعاتی در افزایش دموکراسی و برقراری توسعه، برنامه‌های سواد اطلاعاتی در قاره‌های مختلف جهان را به تصویر می‌کشد.

«مدیریت دانش» از جمله مباحث میان‌رشته‌ای است که در سالهای اخیر به رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی راه یافته است. رابطه این موضوع و سواد اطلاعاتی در

۱. Oberg.

۲. Chan.

۳. Henri, Hay & Oberg.

۴. Clyde.

۵. Rader.

آثار «حسن زاده» (۱۳۸۳) و «شقایق» (۱۳۸۷) مورد بحث قرار گرفته است. «تابنده» (۱۳۸۳) نیز رابطه سواد اطلاعاتی و مدیریت کیفیت فراگیر را بررسی کرده و عوامل مؤثر در بهبود کیفی سواد اطلاعاتی را برشمرده است.

بی شک، اهمیت سواد اطلاعاتی برای آن دسته از افرادی که زیر پوشش آموزشهای از راه دور قرار می گیرند، از افرادی که به شیوه های دیگر آموزش می بینند، کمتر نیست. این موضوع محور توجه آثار «ساکاناند»<sup>۱</sup> (۱۳۸۳) و «شریف مقدم» (۱۳۸۳) قرار گرفته است. «سمیعی» (۱۳۸۳) نیز با رویکردی دیگر، امکان سنجی آموزش مجازی سواد اطلاعاتی را در اینترنت تحلیل کرده است. به اعتقاد وی، به کارگیری مدل شش مهارت بزرگ که مشهورترین و متداولترین رویکرد در زمینه آموزش مهارتهای اطلاعاتی در مدارس، دانشگاهها و مؤسسه های آموزش عالی آمریکاست، می تواند در آموزش مجازی درس سواد اطلاعاتی در ایران نیز، مورد استفاده قرار گیرد. ارتباط میان سواد اطلاعاتی و آموزش از راه دور و نقشی که برنامه های آموزشی پیوسته می توانند در ارتقای سواد اطلاعاتی کاربران بازی کنند و مهم ترین عوامل و عناصر ممکن در سایت کتابخانه ها که بالقوه می توانند در این زمینه مؤثر واقع شوند، در مقاله «منصوریان و نعیم آبادی» (۱۳۸۳) تشریح شده است.

مقاله های «قاسمی» (۱۳۸۳)، «پریخ و عباسی» (۱۳۸۳)، «دیانی» (۱۳۸۳)، «کوکبی» (۱۳۸۳)، «عینی» (۱۳۸۸) و «نادری و زاهدی» (۱۳۸۸)، آثار ارزشمندی هستند که هر یک با رویکرد خاص خود آموزش سواد اطلاعاتی را مورد توجه قرار داده اند. «دیانی» (۱۳۸۳) در مقاله خود نظریه کتابدار را به عنوان آموزش دهنده سواد اطلاعاتی و برقرار کننده ارتباط بین مراجعان و اطلاعات بررسی کرده است. وی

---

۱. Sacchanand.

اعتقاد دارد برقراری تعادل بین این دو نظریه به منظور کمک به مراجعان و باقی ماندن حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی به عنوان یک حرفه سودمند، چالشی است که کتابداران این دوران با آن مواجهند. «کوکبی» (۱۳۸۳) نیز با بررسی محتوا و سرفصلهای درس «آشنایی با کتابخانه و اصول کتابداری» سرفصل جدیدی به نام «آموزش کاربران کتابخانه» یا «سواد اطلاعاتی» را پیشنهاد می‌کند. «قاسمی» (۱۳۸۳)، و «پریخ و عباسی» (۱۳۸۳) آموزش سواد اطلاعاتی در سطح آموزش عالی و «عینی» (۱۳۸۸) و «نادری و زاهدی» (۱۳۸۸) این موضوع را در سطح آموزش و پرورش، تحلیل کرده‌اند.

توجه خاص به عوامل بازدارنده بر کسب سواد اطلاعاتی، در اثر «کیانی» (۱۳۸۳) بیان شده است. در این مقاله، با دیدگاهی ویژه، این موضوع در بین دانشگاهیان، متخصصان و محققان بررسی و علاوه بر عوامل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، به موانع متأثر از کارآیی نظام آموزش و پرورش در کشور، موانع فنی و تخصصی مرتبط با کتابخانه‌ها و نظام اطلاع‌رسانی و موانع اداری و مدیریتی نیز توجه شده است.

استاندارد، زبان و الگوی مشترک برای دریافت مفاهیم و روشهایی را به وجود می‌آورد که توجه به آنها موجب تسهیل و افزایش کیفیت امور می‌شود. از سوی دیگر، استاندارد می‌تواند مبنای مقایسه یک یا چند فعالیت با معیارهای مطلوب و آرمانی باشد. در زمینه سواد اطلاعاتی و مهارتهای مرتبط با آن، استانداردهایی برای موقعیتهای گوناگون، از سوی سازمانهای مختلف مطرح شده است که مهم‌ترین و متداول‌ترین آنها، «استاندارد قابلیت‌های سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی» تدوین «انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و پژوهشی آمریکا» است. ترجمه



این استاندارد، محور توجه تعدادی از مقاله‌های حوزه سواد اطلاعاتی بوده است؛ از جمله «زمانی» (۱۳۸۲)، «قاسمی» (۱۳۸۵) و «معرفت و عضدی» (۱۳۸۶). لیکن کامل‌ترین ترجمه، توسط «قاسمی» (۱۳۸۵) انجام گرفته است. این ترجمه به تصویب هیئت مدیره انجمن مذکور رسیده و عاری از اشکالهایی است که در سایر ترجمه‌ها، وجود دارد. قاسمی که از متخصصان برجسته و با تجربه حوزه سواد اطلاعاتی در ایران است، اقدام به ترجمه این استاندارد در رشته‌های ادبیات انگلیسی، مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی هم نموده و آنها را به تصویب انجمن رسانده است. همچنین، بحث از استانداردهای سواد اطلاعاتی و مدل‌های سواد اطلاعاتی در اثر «نظری» (۱۳۸۴) نیز مورد نظر بوده است.

برخی از مقاله‌ها هم که در هیچ یک از دسته‌بندی‌های فوق نمی‌گنجد، آثار این نویسندگان را شامل است: «فتاحی» (۱۳۸۳)، «بردستانی» (۱۳۸۳)، «سالاری و حسن آبادی» (۱۳۸۳)، «موسوی چلک» (۱۳۸۳)، «کمپبل»<sup>۱</sup> (۱۳۸۵)، «دویل»<sup>۲</sup> (۱۳۸۵)، و «حیدری همت آبادی، موسی‌پور و حری» (۱۳۸۶). این مقاله‌ها در مجموع به بحث‌های نظری حوزه سواد اطلاعاتی پرداخته و هر یک در نوع خود اثر ارزشمندی هستند. در این میان، مقاله «حیدری همت‌آبادی، موسی‌پور و حری» (۱۳۸۶) از بهترین آثاری است که به سواد اطلاعاتی در سطح آموزش و پرورش، مفهوم سواد متناسب با زندگی امروز بررسی شده و به برخی از وظایف آموزش و پرورش در جهت تطبیق با نیازهای جهان امروز، از جمله سوادآموزی اطلاعاتی در حکم پایه یادگیری مادام‌العمر و الزام استفاده از روش یادگیری فعال برای دستیابی به هدف‌های جامعه اطلاعاتی، اشاره شده است. همچنین لزوم گنجاندن سواد اطلاعاتی در برنامه‌های درسی مورد بحث قرار گرفته است. البته، در مقاله «فتاحی» (۱۳۸۳) پیش

۱. Campbell.

۲. Doyle.

از این اثر، «دویل» (۱۳۸۵) نیز، به بعضی از مواردی که در این مقاله بیان شده، اشاره داشته است. تحلیل تأثیر عناصر و مؤلفه‌های مطرح در سواد اطلاعاتی در هر یک از مراحل فرایند تحقیق، به خوبی توصیف شده است. «سالاری و حسن آبادی» (۱۳۸۳) نیز با تحلیل پیش‌نیازهای سواد اطلاعاتی از جمله مهارت روش‌شناسی، تفکر تحلیلی، انتقادی و خلاق و تأثیر آنها بر سواد اطلاعاتی، به نکاتی پرداخته‌اند که تاکنون مورد توجه قرار گرفته است.

## ۲. پژوهشها

پژوهشهای انجام شده در حوزه سواد اطلاعاتی را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد: پایان‌نامه‌ها و طرحهای پژوهشی. در ادامه، نخست پایان‌نامه‌ها و سپس طرحهای پژوهشی بررسی می‌شود.

### ۲-۱. پایان‌نامه‌ها

با توجه به اهمیت پایان‌نامه‌ها و نتایج کاربردی آنها در بهبود وضعیت حوزه مورد بررسی، در این زمینه نیز تقریباً هم‌زمان با مطرح شدن بحث سواد اطلاعاتی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی، شاهد انتشار آثار متعددی هستیم. «طباطبایی» (۱۳۷۸) نخستین پایان‌نامه را در این زمینه نوشت. وی در اثر خود با استفاده از روش تحلیل محتوا، در پی دستیابی به عناصر و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده مفهوم سواد اطلاعاتی در مقاله‌های انگلیسی زبان نمایه شده در بانکهای اطلاعاتی لیزا و ایزا بود. «نظری» (۲۰۰۹) نیز در پایان‌نامه دکترای خود در دانشگاه شفیلد انگلستان، مفهوم و ماهیت سواد اطلاعاتی در محیطهای یادگیری الکترونیکی با بهره‌گیری از مدل آیزنهارت<sup>۱</sup> با عنوان «فرایند ساخت نظریه با استفاده از پژوهش مطالعه موردی» را بررسی نمود که در نوع خود اثر ارزشمند و بی‌نظیری است. وی در پژوهش خود نتیجه گرفت که سواد اطلاعاتی، متأثر و برگرفته از بافتی است که در آن تبیین و

۱. Eisenhardt.

اجرا می‌شود؛ بنابراین ماهیت و مفهوم سواد اطلاعاتی در بافتهای مختلف (مانند رشته‌های مختلف تحصیلی، محیطهای مختلف یادگیری، کار و زندگی) متفاوت است. از این رو، اجرای علمی و عملی سواد اطلاعاتی، نیازمند مطالعه این مهم در بافتی است که سواد اطلاعاتی بناست در آن بافت تبیین، طراحی و اجرا شود. «نظری» یکی از صاحب‌نظران حوزه سواد اطلاعاتی و از نویسندگان فعال این حوزه است.

سایر پایان‌نامه‌های انجام شده، به طور عمده در چند دسته قابل بررسی است: تعدادی به بررسی وضعیت یا میزان سواد اطلاعاتی در میان اقشار مختلف پرداخته‌اند. نخستین پایان‌نامه در این دسته را «بختیاری» (۱۳۸۱) تدوین نمود. انجام این اثر سرآغاز انجام آثار دیگری در این حوزه بود که به بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی پرداخته‌اند. عمده آثار در این دسته جای می‌گیرند، که عبارتند از: بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان توسط «بختیارزاده» (۱۳۸۱) و «طیب‌نیا» (۱۳۸۵)؛ بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی کتابداران توسط «وزیری» (۱۳۸۵)، و «رضوان» (۱۳۸۷)؛ بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی اعضای هیئت علمی توسط «مقدس‌زاده» (۱۳۸۵) و «مفیدی» (۱۳۸۸)؛ بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی سرپرستاران توسط «جولاهی‌ساروی» (۱۳۸۵) و بررسی سواد اطلاعاتی کارکنان زندانها توسط «عزیزی» (۱۳۸۸). در مجموع، بررسی وضعیت یا میزان سواد اطلاعاتی در بین پژوهشهای انجام یافته، بسامد بسیار بالایی دارد.

برخی از آثار در پی تدوین ابزار سنجش و استاندارددهایی برای سنجش و آموزش سواد اطلاعاتی بوده‌اند. پایان‌نامه «قاسمی» (۱۳۸۵) و «سیامک» (۱۳۸۶) در این دسته قرار می‌گیرد. «قاسمی» (۱۳۸۵) در اثر خود با استفاده از روش پیمایشی و تحلیل محتوا، تناسب متن ترجمه شده «استاندارد قابلیت‌های سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی» (۱۳۸۵) را به عنوان ابزار سنجش و آموزش مهارت‌های سواد

اطلاعاتی، بررسی نمود. وی همچنین به تحلیل چهار سند توسعه ملی که چشم‌انداز آینده علمی ایران را مشخص می‌سازند، در انطباق با الزامهای نیروی انسانی دارای مهارت‌های سواد اطلاعاتی مندرج در استانداردهای مذکور پرداخت و نتیجه گرفت که به تدوین استاندارد ملی برای آموزش سواد اطلاعاتی نیازی نیست و ویژگیهای خاص در آموزش سواد اطلاعاتی را باید در مدل‌های آموزش سواد اطلاعاتی لحاظ نمود. «سیامک» (۱۳۸۶) نیز به منظور تدوین ابزاری استاندارد برای سنجش سواد اطلاعاتی دانشجویان کارشناسی، سواد اطلاعاتی دانشجویان را بررسی نمود. این دو اثر، از آثار ارزشمند و اصولی انجام شده در حوزه سواد اطلاعاتی هستند و به دلیل بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی کاربران، می‌توان آنها را در دسته اول هم جای داد.

بعضی از پایان‌نامه‌ها به شناسایی میزان توجه به سواد اطلاعاتی در دروسها و میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در اسناد آموزش و پرورش پرداخته‌اند. مانند اثر «حیدری همت‌آبادی» (۱۳۸۵) که میزان توجه به سواد اطلاعاتی در دروسهای علوم تجربی دوره ابتدایی را بررسی نموده است. همچنین، پایان‌نامه «عینی» (۱۳۸۷) که موضوع پژوهش وی، بررسی طرح توسعه آموزش سواد اطلاعاتی در سند ملی چشم‌انداز بیست ساله آموزش و پرورش و ارائه الگویی جهت تحقق هدفهای سواد اطلاعاتی بوده است.

دسته‌ای دیگر از پایان‌نامه‌ها شامل آثاری می‌شوند که برنامه‌های آموزش سواد اطلاعاتی و اثر آنها را بر روی کاربران بررسی کرده‌اند؛ مانند اثر «زمانی» (۱۳۸۸). در زمینه ارائه مهارت‌های سواد اطلاعاتی، «معرفت» (۱۳۸۵) در اثر خود سطح توجه به ارائه مهارت‌های سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های دولتی واجد و فاقد تحصیلات تکمیلی کتابداری و اطلاع‌رسانی را مقایسه کرد و به این نتیجه دست یافت که بین سطح

توجه به مهارتهای سواد اطلاعاتی دانشجویان دو گروه، تفاوت معناداری وجود ندارد.

مواردی هم پایان‌نامه‌هایی را شامل می‌شود که عوامل اثرگذار بر وضعیت سواد اطلاعاتی کاربران را بررسی کرده‌اند. در این دسته، دو پایان‌نامه جای می‌گیرد: نخست «پیش‌بین» (۱۳۸۶) که نقش و جایگاه کتابخانه‌های آموزشگاهی را در ارتقای سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان بررسی کرده است. «یاری» (۱۳۸۸) نیز در پژوهش خود با رویکردی نوین و متفاوت با آثاری که در حوزه سواد اطلاعاتی به رشته تحریر درآمده‌اند، با روش پیمایشی و با توجه به مهارتها و قابلیت‌های مندرج در «استاندارد قابلیت‌های سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی» (۱۳۸۵)، میزان تأثیر چهار عامل مهم تأثیرگذار، شامل ویژگی‌های زمینه‌ای، کتابخانه‌های دانشگاه، اعضای هیئت علمی و امکانات فناوری اطلاعات و ارتباطات دانشگاه بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی را بررسی کرده است.

## ۲-۲. طرح‌های پژوهشی

در زمینه سواد اطلاعاتی، تاکنون چندین طرح پژوهشی در ایران اجرا شده است. روند مشاهده شده در سیر محتوای پایان‌نامه‌ها، در طرح‌های پژوهشی این حوزه هم مشهود است. نخستین طرح توسط «پریرخ و مقدس‌زاده» (۱۳۷۸) به مرحله اجرا درآمد. در این طرح، وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی بررسی شده است.

«منتظر، نصیری صالح و فتحیان» (۱۳۸۱) در طرح خود وضعیت موجود سواد اطلاعاتی مریبان و مسئولان مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای کشور را بررسی کردند. آنان با تبیین مفهوم سواد اطلاعاتی به عنوان جانمایه نظام آموزشی مبتنی بر فناوری اطلاعات و بررسی تطبیقی مهم‌ترین مدل‌های توسعه سواد اطلاعاتی در جهان و مبتنی

بر مطالعه‌ای پیمایشی در همه استانهای کشور، مدلی جدید برای توسعه سواد اطلاعاتی در ایران ارائه نمودند. ضرورت بومی‌سازی مدل آموزش و توسعه سواد اطلاعاتی، هم در این اثر و هم در پایان‌نامه «قاسمی» (۱۳۸۵) مورد تأکید قرار گرفته است و لزوم این امر با توجه به نیازها، زیرساختها، و فرهنگ خاص هر کشور کاملاً محرز است. با وجود این، تأکید بیش از حد اثر اخیر به مهارتهای فناوری اطلاعات و ارتباطات و تا حدودی آشنایی با زبان انگلیسی، به عنوان تنها عوامل توسعه سواد اطلاعاتی، نیازمند تأمل است. توانمندی در این قبیل مهارتها، در دستیابی و ارتقای سواد اطلاعاتی یک ضرورت اساسی است، اما فراتر از آن، مسائل مهم‌تری از قبیل چگونگی تشخیص نیاز اطلاعاتی، مکان‌یابی و ارزیابیهای انتقادی مطرح است.

در سال ۱۳۸۳ شاهد انجام دو طرح هستیم: «پریخ» (۱۳۸۳) برنامه‌های آموزش سواد اطلاعاتی و اثر آن بر روی کاربران را بررسی نمود. «نظری و علیدوستی» (۱۳۸۳) نیز، در طرح خود به طراحی، آزمون، اجرا و ارزیابی سواد اطلاعاتی برای دوره‌های تحصیلات تکمیلی پرداختند. یکی دیگر از نتایج این طرح، طراحی و انتشار درگاه سواد اطلاعاتی به عنوان منبع پشتیبان درس سواد اطلاعاتی و ارائه مستندات درس سواد اطلاعاتی برای دوره‌های تحصیلات تکمیلی بود. این اثر را می‌توان جزء آثار ارزشمند حوزه سواد اطلاعاتی و نخستین تلاش در راستای طراحی مدل‌های بومی شده سواد اطلاعاتی برای دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی کشور، در نظر گرفت.

سایر طرحها همانند عمده پایان‌نامه‌های این حوزه، وضعیت سواد اطلاعاتی کاربران را بررسی کرده‌اند؛ مانند اثر «رحیمی، الماسی و آل‌مختار» (۱۳۸۴) و «لطف‌نژاده، افشار، حبیبی و قادری‌پاکدل» (۱۳۸۶).

«افشار و دانش» (۱۳۸۷) نیز تأثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهر اصفهان بر ارتقای سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان را از دیدگاه کتابداران و آموزگاران، بررسی کردند.

### ۳. کتابها

نخستین کتاب انتشار یافته در حوزه سواد اطلاعاتی در ایران آموزش استفاده‌کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نوشته رحمت‌الله فتاحی (۱۳۸۳) بود. این کتاب که نتیجه برگزاری اولین همایش در حوزه سواد اطلاعاتی در ایران است، در نوع خود اثر تأثیرگذاری است. در این اثر ۲۹ مقاله به چاپ رسیده است. تعدادی از مقاله‌ها به بحثهای نظری و کلی حوزه سواد اطلاعاتی و تعدادی نیز به بحثهای عینی‌تر و کاربردی این حوزه پرداخته‌اند. گرچه تعدادی از مقاله‌ها نیز، کمترین ارتباط را با بحث سواد اطلاعاتی دارند. به دلیل ارتباط موضوعی این مقاله‌ها با دیگر مقاله‌های منتشر شده در این حوزه و به منظور انسجام بیشتر این نوشتار، در بخش مقاله‌ها مواردی از مقاله‌های این مجموعه که یا به طور اختصاصی به بحث سواد اطلاعاتی پرداخته و یا با نگرش و رویکردی نوین به این حوزه توجه داشته‌اند، تحلیل گردید. بنابراین، مقاله‌های مرتبط با آموزش کتابخانه‌ای و رفتارهای اطلاع‌یابی، بررسی نشده‌اند.

با وجود آن که نخستین کتاب در حوزه سواد اطلاعاتی، اثر پیشین بود؛ نخستین اثر به زبان فارسی که در قالب کتاب به مبحث سواد اطلاعاتی پرداخته، توسط «نظری» (۱۳۸۴) به رشته تحریر درآمده است. در این کتاب، مباحثی در خصوص مفهوم سواد اطلاعاتی، باسواد اطلاعاتی، ضرورت و اهمیت فراگیری توانمندیهای سواد اطلاعاتی، مدلها و استانداردهای سواد اطلاعاتی، تجربه‌های

کشورهای جهان در خصوص بسط و آموزش سواد اطلاعاتی و در انتها طرح درس پیشنهادی سواد اطلاعاتی برای دوره‌های تحصیلات تکمیلی کشور، ارائه شده است. در مجموع، مباحث مطرح شده و انسجام مطالب، نشانگر توانمندی تخصص و تسلط نویسنده بر حوزه سواد اطلاعاتی است.

*آموزش سواد اطلاعاتی: مفاهیم، روشها و برنامه‌ها* اثر ارزشمند دیگری است که «پریخ» (۱۳۸۶) آن را تدوین نموده است. محتوای این کتاب در چهار فصل شامل مباحثی در رابطه با ارزش اطلاعات و اهمیت سواد اطلاعاتی، تاریخچه سواد اطلاعاتی، استانداردها و مهارتهای پیش‌نیاز سواد اطلاعاتی، کاربرد نظریه‌های یادگیری در آموزش سواد اطلاعاتی، و مسائل مربوط به آموزش سواد اطلاعاتی مانند برنامه‌ریزی، سنجش نیازها، زمان، مکان، تجهیزات و نیروی انسانی مورد نیاز است. در این اثر، برای نخستین بار به سیر تحول برنامه‌های آموزشی کتابخانه‌ها در ایران و عملکردهایی که در آشنا کردن کتابخانه‌ها و کتابداران با مفاهیم سواد اطلاعاتی تأثیرگذار بوده است، اشاره شده است. در مجموع، با توجه به تجربه نویسنده در آموزش سواد اطلاعاتی و ارائه این اثر به شکل جزوه پیش از انتشار آن به شکل کتاب و بازخورد مناسب آن، این اثر را می‌توان در زمره منابع درسی به شمار آورد. نویسنده این اثر از پیشکسوتان بحث سواد اطلاعاتی در ایران است.

در سال ۱۳۸۷ نیز دو اثر منتشر شد: نخست، اثر «برکهارت، مک دونالد و رادراخر»<sup>۱</sup> که «قاسمی و مختاری» آن را ترجمه کردند. این کتاب بستر مناسبی برای تدوین برنامه‌های درسی و تمرینهای کاربردی بر مبنای استانداردهای سواد اطلاعاتی فراهم آورده است. این اثر را با توجه به ساختار و محتوای آن، می‌توان به عنوان مکملی ارزشمند و کاربردی در برنامه‌های رسمی و غیر رسمی آموزش سواد

۱. Burkhardt, McDonald & Rathemacher.



اطلاعاتی به کار گرفت. اثر دوم نیز نوشته «داورپناه، سیامک و قاسمی» و مشتمل بر مباحثی پیرامون نقش و اهمیت سواد اطلاعاتی در آموزش عالی، سنجش سواد اطلاعاتی و مباحث مرتبط با آن، و ساخت و اعتباریابی پرسشنامه عینی سواد اطلاعاتی دانشجویان است. از پرسشنامه‌های مندرج در این اثر می‌توان به عنوان ابزار استاندارد سواد اطلاعاتی دانشجویان، بهره گرفت.

دستاورد حوزه سواد اطلاعاتی در قالب کتاب در سال ۱۳۸۹ نیز دو اثر با عنوانهای آموزش مهارتهای سواد اطلاعاتی تألیف «خالقی و سیامک» و سنجش سواد اطلاعاتی با استفاده از ابزارها و تکالیف استاندارد نوشته «نیلی»<sup>۱</sup> است. محور مورد بحث در هر دوی این آثار، آموزش سواد اطلاعاتی بر اساس استاندارد قابلیت‌های سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی است و در هر دوی آنها به هر استاندارد یک فصل اختصاص داده شده است. این دو منبع می‌توانند به عنوان یک خودآموز بویژه برای افرادی که نمی‌توانند در کلاسها و کارگاه‌های مرتبط با آموزش مهارتهای سواد اطلاعاتی شرکت کنند، مفید واقع شود. افزون بر این، استفاده از آنها توسط مدرسان در برنامه‌های آموزشی سواد اطلاعاتی، می‌تواند راهگشا و کمک‌کننده باشد.

در مجموع، روند رو به رشدی در انتشار کتابها، هم از نظر کمی و هم از نظر کیفی، قابل مشاهده است.

#### ۴. گردهمایی‌ها

گردهمایی‌ها، اعم از همایشها، سمینارها، کنفرانسها و مانند آنها معمولاً به منظور تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، و مبادله یافته‌های پژوهشی و یا عرضه آرا و اندیشه‌های نوین علمی در حوزه‌ها و رشته‌های تخصصی برگزار می‌گردد. همچنین، برخی از مطالب علمی برای نخستین بار در این گونه مجامع ارائه می‌شود.

۱. Neely.

نخستین همایش در حوزه سواد اطلاعاتی با عنوان «آموزش استفاده کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی» در سال ۱۳۸۳ در دانشگاه فردوسی مشهد برگزار شد و در آن مفاهیم، تجربه‌ها و نظریه‌های سواد اطلاعاتی مورد بحث قرار گرفت. مجموعه مقاله‌های این همایش در کتابی - که بیشتر به عنوان اولین کتاب در حوزه سواد اطلاعاتی اشاره شد - انتشار یافت. بی‌شک، برگزاری این همایش، تأثیر بسزایی در پیشبرد هدفهای سواد اطلاعاتی و شناساندن این حوزه در جامعه علمی، ایفا نموده است.

دومین همایش، در اردیبهشت ۱۳۸۸ توسط انجمن علمی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه پیام نور استان قم در پنجمین همایش سالانه انجمن علمی - دانشجویی کتابداری و اطلاع‌رسانی خود با عنوان «سواد اطلاعاتی و ضرورت‌های ارتقای آن در بین اقشار جامعه» برگزار گردید. به نظر می‌رسد این رویداد که عنوان همایش به خود گرفت، بیشتر کارگاهی آموزشی بوده است.

سومین همایش با عنوان «سواد اطلاعاتی: کاربردها و چشم‌اندازها» که اولین همایش علمی - دانشجویی دانشگاه سمنان است، در فروردین ۱۳۸۹ برگزار شد. در این همایش منطقه‌ای، ۷ مقاله به صورت سخنرانی و ۵ مقاله به صورت پوستر مورد پذیرش قرار گرفت. به زودی مجموعه مقاله‌ها در قالب کتاب منتشر خواهد شد.

لازم به یادآوری است، در برخی از همایشهای برگزار شده در سالهای اخیر، در بین مقاله‌های ارائه شده، مواردی هم به بحث سواد اطلاعاتی اختصاص داشته است. همایشهایی مانند «اطلاعات، اطلاع‌شناسی و جامعه» (دانشگاه بیرجند، اردیبهشت ۱۳۸۶)؛ «چالش‌های علم اطلاعات» (خرداد ۱۳۸۶)؛ «کتابخانه‌های آموزشی: پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند یاددهی - یادگیری» (مشهد، اردیبهشت ۱۳۸۸)؛ «وب‌سایت‌های کتابخانه‌های دانشگاهی» (آذر ۱۳۸۸). با

توجه به چارچوب این نوشتار، تنها مقاله‌هایی که چاپ و منتشر شده‌اند، در بخش مقاله‌ها بررسی شده‌اند.

افزون بر این، «مریم نظری» نیز مقاله‌هایی را با محوریت سواد اطلاعاتی در چندین کنفرانس خارجی ارائه نمود که عبارتند از: «کنفرانس بین رشته‌ای علوم رایانه و سیستم‌های اطلاعات، آمستردام هلند، ۲۰۰۸»، «ششمین کنفرانس اروپایی آموزش GIS، گلاسترشایر انگلیس، سپتامبر ۲۰۰۸»، «کنفرانس روز تحصیلات تکمیلی بین رشته‌ای، شفیلد انگلستان، آوریل ۲۰۰۶»، «کنفرانس سواد اطلاعاتی جورجیا، اکتبر ۲۰۰۶»، «کنفرانس بین‌المللی سوادهای دیجیتالی و یادگیری در جامعه اطلاعاتی، دانشگاه لافبرو انگلستان ژوئن ۲۰۰۶»، «کنفرانس کانکشنز، دانشگاه سیراکوس نیویورک، می ۲۰۰۶» و نظایر آن<sup>۱</sup>.

### نتیجه‌گیری

در ایران، نخستین نوشته‌های فارسی در حوزه سواد اطلاعاتی، در اواسط دهه ۷۰ منتشر شد. با وجود آن که آثار اندکی در این دهه منتشر شد، از نظر کیفی مقاله‌های مفیدی تألیف و ترجمه گردید که بر آثار منتشر شده در دهه بعد تأثیرگذار بود. لیکن، عمده آثار حوزه سواد اطلاعاتی در ایران در دهه ۸۰ منتشر شده است. همچنین، به نظر می‌رسد همچون خود بحث سواد اطلاعاتی، آغازگر بسیاری از مباحث مرتبط و پژوهشها، منابع ترجمه شده است. در مجموع، آثار منتشر شده در حوزه سواد اطلاعاتی بسیار بیشتر از آن است که در این نوشتار ذکر شد، اما فرصت پرداختن به همه آنها خارج از حوصله این مقاله بود، بیشتر به این دلیل که عمده آنها - بویژه آنهایی که در مجله‌های فاقد امتیاز به چاپ رسیده‌اند - به تکرار مباحثی

۱. منبع: <http://www.mnazari.com/publications.htm>

پرداخته‌اند که در منابع این نوشتار معرفی گردید و دسته‌ای هم به آموزش کتابخانه‌ای و رفتار اطلاع‌یابی با عنوان سواد اطلاعاتی پرداخته‌اند که بررسی آنها در این مقاله نمی‌گنجد. به طور کلی، از این بررسی می‌توان نکات زیر را استنباط نمود:

۱. در مجموع، روند انتشار انواع منابع در این حوزه از نظر کمی و تا حدودی از نظر کیفی، رو به رشد و تکامل بوده و بویژه در سالهای اخیر، در آثاری که به چاپ رسیده‌اند، این روند مشهود است. اگرچه تکرار، هم در مباحث نظری و هم در پژوهشها، به وضوح قابل مشاهده است. نکته حایز اهمیت، وجود آثار ارزشمند و اثرگذاری توسط نویسندگان پرکار و با تجربه این حوزه نظیر «پریخ»، «نظری» و «قاسمی» است. این مسئله تأییدی بر این امر است که تمرکز کتابداران بر حوزه موضوعی خاص، موجب نتایج بسیار ارزنده‌تری در آن حوزه خواهد شد؛ مسئله‌ای که کمتر در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران به چشم می‌خورد.

۲. سیر مطالعاتی پژوهشهای انجام شده در حوزه سواد اطلاعاتی نشان می‌دهد زمینه‌های تحقیق عمدتاً مشابه بوده و در اکثر آنها وضعیت و یا میزان سواد اطلاعاتی بررسی شده است. به بیان دیگر، پایان‌نامه‌ها و طرحهای نگاشته شده در این حوزه، در اکثر موارد الگوبرداری از آثار قبلی بوده و تنها جامعه آماری پژوهش، تغییر یافته است. از طرفی، به نظر می‌رسد، نتایج کاربردی این پژوهشها در عمل، چندان مورد استفاده قرار نگرفته است و شاید تنها با دیدی ساده‌انگارانه، سواد اطلاعاتی، ابزاری ساده برای پژوهش در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی بوده است.

۳. هرچند تعداد زیادی از نتایج پژوهشهای سواد اطلاعاتی به صورت مقاله منتشر شده است، برخی از آنها در مجله‌های فاقد درجه علمی - ترویجی و یا علمی - پژوهشی، به چاپ رسیده است. این مورد می‌تواند ناشی از استقبال نکردن هیئت تحریریه و سردبیران مجله‌های دارای امتیاز، از مقاله‌های مربوط به بررسی وضعیت

سواد اطلاعاتی در سالهای اخیر باشد. این امر ناشی از انجام کارهایی با محتوای مشابه است که به صرف عوض شدن جامعه آماری، پژوهشی مستقل در شکل پایان‌نامه یا طرح پژوهشی انجام می‌گیرد؛ بدون آن که حاوی ایده و راهکاری نو در حوزه سواد اطلاعاتی باشند.

۴. نکته قابل تأمل در عمده پژوهشهای انجام یافته در حوزه سواد اطلاعاتی، توجه بیش از حد لزوم به مهارتهای فناوری اطلاعات در مجموعه مهارتهای سواد اطلاعاتی است؛ در حالی که به نظر می‌رسد اکثر پژوهشگران و نویسندگان این حوزه، توجه چندانی به تفکر انتقادی و تحلیلی به عنوان زیربنای سواد اطلاعاتی و لازمه سواد اطلاعاتی شدن، نداشته‌اند؛ نکته‌ای که بیش از انجام مهارتهای عملی در سواد اطلاعاتی شدن، حایز اهمیت است. در واقع، رویکرد عملگرایی به سواد اطلاعاتی و تأکید بر مهارتهای عملی، مقدم بر نگرشی بوده است که جنبه‌های زیربنایی مانند تفکر انتقادی و تحلیلی و نیز روش‌شناسی را ارجح می‌داند. همچنین، برداشت اشتباه از مفهوم سواد اطلاعاتی و تلقی سواد رایانه‌ای یا سواد کتابخانه‌ای و یا رفتار اطلاع‌یابی به عنوان سواد اطلاعاتی، نکته قابل تأملی است که هنوز با انتشار روزافزون منابع علمی در آثار این حوزه، به چشم می‌خورد.

۵. نگاهی به همایشهای برگزار شده در سالهای اخیر در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی، حاکی از توجه کتابداران و متخصصان این حوزه به اهمیت، ضرورت و تا حدودی درک مفهوم و هدفهای سواد اطلاعاتی است. برگزاری این همایشها بی‌شک موجب شناساندن این حوزه و اهمیت آن به قشرهای گسترده‌تری از جامعه خواهد شد.

۶. مروری بر متون نگاشته شده، گواه آن است که محور توجه آثار سواد اطلاعاتی در ایران، معطوف به کتابخانه‌های دانشگاهی و سطح آموزش عالی و در

مواردی سطح آموزش و پرورش است؛ اما با کمترین توجه به بحث سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌های عمومی صورت گرفته، نبود منابعی در این زمینه کاملاً آشکار است. ۷. محتوای متون منتشر شده گویای آن است که «استاندارد قابلیت‌های سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی» از انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و پژوهشی (۱۳۸۵)، استاندارد مورد پذیرش در حوزه سواد اطلاعاتی برای انجام آموزش و پژوهش در ایران است و مدل شش مهارت بزرگ، مقبول‌ترین مدل در مباحث نظری و متداول‌ترین مدل مورد استفاده در پژوهش‌هاست.

۸. بیان ارتباط سواد اطلاعاتی با موضوعاتی مانند مدیریت دانش، مدیریت کیفیت فراگیر، آموزش از راه دور و نظایر آن، به طور ضمنی به کاربرد گسترده این حوزه در بسیاری از بخشهای جامعه و اهمیت آن اشاره دارد. این موضوع می‌تواند محور توجه پژوهشگران در تحلیل ارتباط سواد اطلاعاتی با سایر بخشها و حوزه‌ها باشد.

در مجموع، در طی ۱۵ سال اخیر، به بحث سواد اطلاعاتی توجه بسیار زیادی شده است. حجم بالای منابع انتشار یافته در این حوزه، گواه این ادعاست. به نظر می‌رسد اتفاق نظر جمعی در مورد اهمیت سواد اطلاعاتی به عنوان لازمه بقا در جامعه دانش محور امروز وجود دارد. حتی توجه مسئولان و برنامه‌ریزان کشور در سالهای اخیر به این امر نیز، تا حدودی مشهود است. به طور مثال، در اسنادی نظیر «نظام جامع فناوری اطلاعات کشور: سند راهبردی» (۱۳۸۶) به مسئله شهروند باسواد اطلاعاتی اشاره شده است. اما گفتار، با عملکرد و نتیجه نهایی تا حدودی متفاوت بوده است. به طور مثال، حتی در بین جامعه کتابداری ایران نیز، تنها در سالهای اخیر در دوره کارشناسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در برخی از دانشگاه‌ها مانند فردوسی مشهد، تهران، شهید چمران اهواز و بیرجند، دو واحد به سواد اطلاعاتی

اختصاص یافته است و به صورت پراکنده بعضی از دانشگاه‌ها و سازمانها آموزش مهارت‌های عملی سواد اطلاعاتی (مانند شیوه استفاده از کتابخانه و پایگاه‌های اطلاعاتی) ارائه کرده‌اند.

بنابراین، نیازمند برنامه‌ریزی منسجم در تمام سطوح آموزشی (بویژه در سطح آموزش و پرورش)، انواع کتابخانه، سازمان و به طور کلی در سطح کشور و برای اقشار مختلف جامعه هستیم. به بیانی دیگر، تغییر نظام آموزشی مدارس و دانشگاه‌ها و تحول در عملیات کتابخانه‌ای، از جمله مهم‌ترین برنامه‌ها در تدارک و پرورش جامعه باسواد اطلاعاتی است.

امید است نهضت نیرومند سواد اطلاعاتی در دنیا و بخصوص در ایران، به پیشرفت و ظهور یک فرهنگ اطلاعاتی منجر شود.

### منابع

- ابرگ، دیانا (۱۳۸۵). ارتقاء سواد اطلاعاتی: با تکیه بر پرسش و پاسخ. ترجمه صدیقه محمد اسماعیل. در گزیده مقالات / یفلا ۲۰۰۴ (صص ۴۱-۶۱). تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- افشار، مینا و فرشید دانش (۱۳۸۷). بررسی تأثیر برنامه‌های آموزشی غیر رسمی کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهر اصفهان بر ارتقاء سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان از دیدگاه کتابداران و آموزگاران. [طرح تحقیقاتی].

- انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و پژوهشی (۱۳۸۵). استاندارد قابلیت‌های سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی. ترجمه علی حسین قاسمی. علوم و فناوری اطلاعات، ۲۱ (۴)، ۹۷-۱۱۹.
- انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و پژوهشی (۱۳۸۶). استانداردهای سواد اطلاعاتی برای دانشجویان آموزش عالی. ترجمه رحمان معرفت و مرضیه عضدی. فصلنامه کتاب، ۱۸ (۱)، ۲۲۹-۲۴۲.
- بختیارزاده، اصغر (۱۳۸۱). بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر دوره کارشناسی دانشگاه الزهراء. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه علوم پزشکی ایران، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی.
- بردستانی، مرضیه (۱۳۸۳). رویکرد فراشناختی به سواد اطلاعاتی. در آموزش استفاده‌کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی (صص ۵۵-۷۳). مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.
- برکهارت، جوآنا ام، مری سی مک دونالد و آندره‌جی رادرمایر (۱۳۸۷). آموزش سواد اطلاعاتی به دانشجویان: ۳۵ تمرین عملی بر مبنای استانداردهای سواد اطلاعاتی. ترجمه علی حسین قاسمی و حیدر مختاری. تهران: چاپار.
- پریخ، مه‌ری (۱۳۸۳). سنجش اثربخشی کارگاه‌های سواد اطلاعاتی [طرح تحقیقاتی]. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.
- \_\_\_\_\_ (۱۳۸۶). آموزش سواد اطلاعاتی: مفاهیم، روش‌ها و برنامه‌ها. تهران: کتابدار.
- پریخ، مه‌ری و زهره عباسی (۱۳۸۳). آموزش سواد اطلاعاتی، روش‌ها و راهبردها. در آموزش استفاده‌کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و



مراکز اطلاع‌رسانی (صص ۱۹۷-۲۱۴). مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.

- پریخ، مهری و حسن مقدس‌زاده (۱۳۷۸). سنجش سواد اطلاعاتی در دانشجویان تحصیلات تکمیلی [طرح تحقیقاتی]. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.

- پیش‌بین، مژگان (۱۳۸۶). بررسی نقش و جایگاه کتابخانه‌های آموزشی در ارتقاء سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان مقطع پیش‌دانشگاهی منطقه ۳ آموزش و پرورش شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.

- تابنده، فاطمه (۱۳۸۳). ارزیابی عوامل مؤثر در بهبود کیفی سواد اطلاعاتی کاربرد سیستم مدیریت کیفیت فراگیر. در آموزش استفاده‌کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی (صص ۱۷۹-۱۹۶). مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.

- تقوی، مهدی (۱۳۷۷). سواد اطلاعاتی و سواد کامپیوتری: مفاهیم و تعاریف (قسمت اول). پژوهشنامه اطلاع‌رسانی، ۱ (۱۲)، ۶-۷.

- \_\_\_\_\_ (۱۳۷۷). سواد اطلاعاتی و سواد کامپیوتری: مفاهیم و تعاریف (قسمت دوم). پژوهشنامه اطلاع‌رسانی، ۲ (۱)، ۶-۷.

- جوکار، عبدالرسول و راضیه اسماعیل‌پور (۱۳۸۸). آموزش مجازی و سواد اطلاعاتی: بررسی موردی آموزش‌های مجازی در دانشگاه شیراز. فصلنامه کتاب، ۲۰ (۱)، ۱۳-۲۶.

- جولاهی‌ساروری، لاله (۱۳۸۵). بررسی میزان سواد اطلاعاتی سرپرستاران بیمارستان‌های خصوصی شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.

- چان، نوی سای (۱۳۸۶). کسب سواد اطلاعاتی، برنامه اجباری دانشجویان دوره کارشناسی: تجربه دانشگاه مالایا. ترجمه علی خسرو جردی. فصلنامه کتاب، ۱۸ (۴)، ۳۱۵-۳۲۸.

- حافظی، ابراهیم و زهرا بختیاری (۱۳۸۳). نقش سواد اطلاعاتی مراجعان در بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی. در آموزش استفاده‌کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی (صص ۳۵۵-۳۷۳). مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.

- حسن‌زاده، محمد (۱۳۸۳). کاربرد مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی در مدیریت دانش سازمان‌ها. در آموزش استفاده‌کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی (صص ۱۱۵-۱۳۴). مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.

- حیدری همت‌آبادی، زهرا، نعمت‌ا... موسی پور و عباس حری (۱۳۸۶). نظام برنامه‌ریزی درسی متناسب با توسعه سواد اطلاعاتی. مطالعات برنامه‌درسی، ۴ (۱)، ۲۹-۴۸.

- حیدری همت‌آبادی، زهرا (۱۳۸۵). شناسایی میزان توجه به سواد اطلاعاتی در دروسنامه‌های علوم تجربی دوره ابتدایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی. دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

- خالقی، نرگس و مرضیه سیامک (۱۳۸۹). آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی. تهران: کتابدار، دانشگاه قم.

- خسروی، فریبرز (۱۳۷۵). سوادآموزی اطلاعاتی در مدارس. فصلنامه کتاب، ۷ (۱)، ۱۹-۲۶.

- داورپناه، محمدرضا، مرضیه سیامک و علی حسین قاسمی (۱۳۸۷). *سنجش سواد اطلاعاتی دانشجویان*. تهران: دبیزش.
- دوایل، کریستینا اس. (۱۳۸۵). *سواد اطلاعاتی در جامعه اطلاعاتی*. ترجمه فریده خوش تراش پسندیده. *فصلنامه کتاب*، ۱۷ (۱)، ۲۷۷-۲۸۲.
- دیانی، محمدحسین (۱۳۸۳). *تضاد بین واسطه رهایی کردن و کارگزار اطلاعات شدن*. در *آموزش استفاده کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی* (صص ۱۱-۲۰). مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.
- رحیمی، علیرضا؛ صادق الماسی و محمدجواد آل‌مختار (۱۳۸۴). *وضعیت سواد اطلاعاتی و عوامل مؤثر بر آن در میان کتابداران و اطلاع‌رسانان کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی اصفهان* [طرح تحقیقاتی]. اصفهان: دانشگاه علوم پزشکی اصفهان.
- رضوان، آذین (۱۳۸۷). *بررسی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان به منظور شناسایی نقاط قوت یا ضعف احتمالی آنها در این زمینه*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- ریاضی، عبدالمجید (۱۳۸۶). *نظام جامع فناوری اطلاعات کشور (سند راهبردی)*. طرح تدوین طرح جامع فناوری اطلاعات کشور. وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات.
- ریدر، هانلور بی. (۱۳۸۳). *سواد اطلاعاتی: یک اولویت نوظهور جهانی*. ترجمه مریم نظری. *علوم اطلاع‌رسانی*، ۲۰ (۲ و ۱)، ۹۷-۱۱۴.

- زمانی، محمدعلی (۱۳۸۸). بررسی میزان اثربخشی برنامه‌های آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی: ارائه شده در دانشگاه سمنان در میان دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی این دانشگاه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- زمانی، عشرت (۱۳۸۲). استانداردهای سواد اطلاعاتی. فصلنامه اطلاع‌رسانی، دوره ۱۹، شماره ۲، صص ۳۴-۴۱.
- ساکاناند، چوپیما (۱۳۸۳). تعلیم سواد اطلاعاتی به دانشجویان راه دور: نقش کلیدی کتابداران. ترجمه عبدالحسین فرج پهلوی. در گزیده مقالات اینفلای ۲۰۰۰ (صص ۷۹-۹۰). تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- سالاری، محمود و ابوالفضل حسن آبادی (۱۳۸۳). شناسایی و تحلیل پیش‌نیازهای دستیابی به مهارت سواد اطلاعاتی. در آموزش استفاده‌کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی (صص ۹۷-۱۱۴). مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.
- سمیعی، میترا (۱۳۸۳). امکان‌سنجی ایجاد آموزش مجازی سواد اطلاعاتی در اینترنت. در آموزش استفاده‌کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی (صص ۴۵۹-۴۷۷). مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.
- سیامک، مرضیه (۱۳۸۶). تدوین ابزار استاندارد برای سنجش مهارت‌های سواد اطلاعاتی دانشجویان مقطع کارشناسی و آزمون آن بر روی دانشجویان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

سیتونن، لینا (۱۳۷۶). سواد اطلاعاتی: شکاف میان مفهوم و کاربردها. ترجمه مهردادخت وزیرپور کشمیری. در *گزیده مقالات ایفلا ۹۶* (صص ۳۷۴-۳۶۳). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

- شریف مقدم، هادی (۱۳۸۳). سواد اطلاعاتی و آموزش‌های باز یا از راه دور. در *آموزش استفاده‌کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی* (صص ۳۲۷-۳۳۴). مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.

- شقاقی، مهدی (۱۳۸۷). مدیریت دانش و سواد اطلاعاتی و رابطه متقابل آن‌ها در محیط کسب و کار. *فصلنامه کتاب*، ۱۹ (۲)، ۱۰۷-۱۲۶.

- طباطبایی، ناهید (۱۳۷۸). *بررسی مفهوم سواد اطلاعاتی (تحلیل محتوای مقالات نشریات)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

- طیب‌نیا، ویدا (۱۳۸۵). *بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده اقتصاد علامه طباطبایی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.

- عزیزی، محمدرضا (۱۳۸۸). *بررسی سواد اطلاعاتی کارکنان زندان‌های شهر همدان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی همدان.

- عینی، اکرم (۱۳۸۷). *طرح توسعه آموزش سواد اطلاعاتی در سند ملی چشم‌انداز بیست ساله آموزش و پرورش و ارائه الگویی جهت تحقق اهداف سواد اطلاعاتی*. پایان‌نامه دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.

- \_\_\_\_\_ (۱۳۸۸). طرح سلمان (سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان جمهوری اسلامی ایران): الگویی برای آموزش سواد اطلاعاتی در چشم‌انداز بیست‌ساله آموزش و پرورش. در کتابخانه‌های آموزشگاهی، پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرآیند یاددهی - یادگیری: مجموعه مقالات همایش دانشگاه فردوسی مشهد ۳ و ۴ اردیبهشت ۱۳۸۸. به کوشش مه‌ری پری‌رخ و شعله ارسطوپور. تهران: نشر کتابدار.
- فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۸۳). سواد اطلاعاتی و بهسازی رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران: ضرورت ادغام سواد اطلاعاتی در فرایند پژوهش و تولید دانش. در آموزش استفاده‌کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی (صص ۱۳۵-۱۵۲). مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.
- فورد، باربارا. جی. (۱۳۷۴). سواد اطلاعاتی به عنوان یک مانع. ترجمه ثریا قزل‌ایاغ. در گزیده مقالات ایفلا ۱۹۹۴ (صص ۲۲۴-۲۳۴). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- قاسمی، علی حسین (۱۳۸۳). ضرورت و چگونگی آموزش سواد اطلاعاتی در توسعه و تقویت آموزش عالی. در آموزش استفاده‌کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی (صص ۱۵۳-۱۷۷). مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.
- \_\_\_\_\_ (۱۳۸۵). بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی و تدوین پیش‌نویس استانداردهای سواد اطلاعاتی برای آنان در انطباق با چهار سند توسعه ملی ایران. پایان‌نامه دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

- کلاید، لورل، ا. (۱۳۸۵). کتابداران و غلبه بر موانع سواد اطلاعاتی: راه‌هایی برای رشد حرفه‌ای مستمر و یادگیری در محل کار. ترجمه حسین مختاری معمار. در *گزیده مقالات ایفلا ۲۰۰۰* (صص ۳۴۵-۳۵۹). تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- کمپیل، ساندی (۱۳۸۵). تعریف سواد اطلاعاتی در قرن بیست و یکم. ترجمه فهیمه باب الهوائجی. در *گزیده مقالات ایفلا ۲۰۰۴* (صص ۱۶۷-۱۷۹). تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- کوکبی، مرتضی (۱۳۸۳). طرحی پیشنهادی برای درس آشنایی با کتابخانه و اصول کتابداری. در *آموزش استفاده‌کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی* (صص ۳۳۵-۳۵۳). مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.
- کیانی، حسن (۱۳۸۳). شناخت عوامل بازدارنده در کسب سواد اطلاعاتی در جامعه با دیدگاهی ویژه در بین دانشجویان، متخصصان و محققان. در *آموزش استفاده‌کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی* (صص ۳۷۵-۳۸۳). مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.
- گالر، ام. و دیگران (۱۳۷۸). *سواد اطلاعاتی: الگویی برای استفاده در کتابخانه‌های آموزشی*. ترجمه مهدی داودی. در *گزیده مقالات ایفلا ۹۷* (صص ۱۵۴-۱۴۸). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- لطف‌نژاد افشار، هادی؛ شفیق حبیبی و فیروز قادری پاکدل (۱۳۸۶). *سواد رایانه‌ای و اطلاعاتی دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ارومیه [طرح تحقیقاتی]*. ارومیه: دانشگاه علوم پزشکی ارومیه.

- معرفت، رحمان (۱۳۸۵). مقایسه سطح توجه به ارائه مهارت‌های سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های دولتی واجد و فاقد تحصیلات تکمیلی کتابداری و اطلاع‌رسانی از دیدگاه دانشجویان سال آخر مقطع کارشناسی کتابداری در این دانشگاه‌ها. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- مفیدی، فرحناز (۱۳۸۸). بررسی سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی مؤسسه آموزش عالی علمی کاربردی صنعت آب و برق. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی همدان.
- مقدس‌زاده، حسن (۱۳۸۵). بررسی میزان سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.
- منتظر، غلام‌علی؛ فرزین نصیری صالح و محمد فتحیان (۱۳۸۱). تدوین نظام‌نامه ارتقای سواد اطلاعاتی مسئولان مراکز فنی و حرفه‌ای کشور [طرح تحقیقاتی]. تهران: سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور.
- منصوریان، یزدان و محمد نعیم‌آبادی (۱۳۸۳). نقش وب‌سایت کتابخانه‌ها در ارتقای سواد اطلاعاتی. در آموزش استفاده‌کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی (صص ۴۰۳-۴۱۵). مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.
- موسوی چلک، افشین (۱۳۸۳). لزوم آموزش ارزیابی کیفیت منابع اینترنتی به کتابداران و استفاده‌کنندگان به منزله بخشی از برنامه ارتقای سواد اطلاعاتی. در آموزش استفاده‌کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز



اطلاع‌رسانی (ص ۴۹۵-۵۰۸). مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.

- نادری، محمدرامین و مهدی زاهدی (۱۳۸۸). آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی: رویکردی برای پرورش مهارت‌های سواد خواندن در مطالعه پرلز. در کتابخانه‌های آموزشگاهی، پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرآیند یاددهی-یادگیری: مجموعه مقالات همایش دانشگاه فردوسی مشهد ۳ و ۴ اردیبهشت ۱۳۸۸. به کوشش مه‌ری پری‌رخ و شعله ارسطوپور. تهران: نشر کتابدار.

- نظری، مریم (۱۳۸۴). چگونه می‌توان با سواد اطلاعاتی شد. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۸ (۲).

- \_\_\_\_\_ (۱۳۸۴). سواد اطلاعاتی. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.

- نظری، مریم و سیروس علیدوستی (۱۳۸۳). سواد اطلاعاتی برای دوره‌های تحصیلات تکمیلی [طرح تحقیقاتی]. تهران: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران.

- نوروزی چاکلی، عبدالرضا (۱۳۸۳). سیاست‌های سواد اطلاعاتی در جوامع اطلاعاتی. در آموزش استفاده‌کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی (صص ۲۱-۴۲). مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.

- نیلی، ترزا (۱۳۸۹). سنجش سواد اطلاعاتی با استفاده از ابزارها و تکالیف استاندارد. ترجمه علی‌اکبر خاصه و رحیم علیجانی؛ ویراسته هادی شریف مقدم. تهران: چاپار.

- واسولو، و. سرینی (۱۳۷۸). سواد رایانه‌ای و اطلاعاتی: چالش‌های پیش روی اطلاع‌رسانان مدرن در آستانه قرن بیست و یکم. ترجمه حمیدرضا جمالی مهموئی. پیام کتابخانه، ۹ (۲)، ۶۲-۶۶.
- وزیری، اسماعیل (۱۳۸۵). بررسی سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه شیراز.
- هپورث، مارک (۱۳۸۰). مطالعه‌ای در باب سواد اطلاعاتی دانشجویان دوره کارشناسی: گنجاندن آموزش سواد و مهارت‌های اطلاعاتی در برنامه‌های درسی دوره کارشناسی. ترجمه ناهید طباطبایی. در گزیده مقالات ایفلا ۹۹ (صص ۱۴۹-۱۶۷). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- هنری، جیمز؛ لین هی و دایان ابرگ (۱۳۸۳). نقش مدیر در مدرسه‌ای با محیط سواد اطلاعاتی: یافته‌های یک طرح پژوهشی بین‌المللی. ترجمه علی مزینانی. در گزیده مقالات ایفلا ۲۰۰۲ (صص ۳۳۳-۳۵۱). تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- یاری، شیوا (۱۳۸۸). بررسی عوامل اثرگذار بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های بیرجند و فردوسی مشهد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند.
- Nazari, Maryam (۲۰۰۹). *Information Literacy for Online Distance Learning GIS Programmes*. PhD thesis. Department of Information Studies, University of Sheffield.